

DİSK GENEL-İŞ SENDİKASI İŞYERİ SENDİKA TEMSİLCİLERİ ÖRNEĞİNDE İŞÇİLERİN HAZİRAN 2013 DİRENİŞİ'NE KATILIM DÜZEYİ VE EYLEMLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Nergis MÜTEVELLİOĞLU

Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Taner AKPINAR

Yrd. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Özet

Bu çalışmada DİSK Genel-İş üyesi 468 işyeri sendika temsilcisinin Haziran Direnişi'ne katılım düzeyini ve eylemlerle ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla Eylül-Ekim 2013'te yapılan bir araştırmanın başlıca bulguları özetleniyor. Araştırma ile yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi vb. sosyo-demografik değişkenlerin yanı sıra borçluluk durumunun ve işsizliğe karşı maddi güvencelerinin işçilerin eğilimleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi de amaçlandı. Soru kağıtları araştırmacıların gözetiminde yüz yüze dolduruldu. Veri analizinde SPSS 17 istatistik analiz programı kullanılarak betimsel istatistikler ile frekans ve yüzde dağılımları hesaplandı; değişken ölçümleri için Ki-kare testleri uygulandı.

Temel araştırma bulguları şöyledir: Örneklemden Haziran Direnişi'ne katılanların payı %67 ile oldukça yüksektir; erkeklerin %34,9'u, kadınların %66,7'si eylemlerin çoğuna katılmıştır. Eylemcileri haklı bulanların payı ise %90'a yükselmektedir. Katılımcıların %78'i kitlelerin tepkilerini ve taleplerini sokağa çıkararak dile getirmesini tamamen; %94'ü tamamen veya kısmen onaylamaktadır. Örneklem %72,6'sı, kadınların %91,7'si, halkın tepkilerini seçim sandığında ve sokakta göstermesinden yanadır. Katılımcıların %91,5'i hükümetin eylemcilere karşı şiddet kullanmasını yanlış bulurken, tümü erkek olan %5'lik bir kesim, kitlelere uygulanan şiddeti onaylamaktadır. "Merkez" medyanın Haziran Direnişi'ni topluma yansıtma biçimini, örneklem %30,5'i kesinlikle veya kısmen

doğru bulduğunu belirtirken, yanlış bulanların payı %61 dolayındadır.

Araştırmada cinsiyetin, eğitim düzeyinin ve yaşın eylemlere katılım ve onay eğilimini farklılaştırdığı saptanmıştır. Erkeklerle göre kadınlar; ilköğretim ve lise mezunlarına kıyasla yüksek öğrenimliler; 31-40 yaş arasındakilere kıyasla 21-30 yaş grubundakiler ve 40 yaşının üzerindeki, Haziran Direnişi konusunda daha katılımcı ve onaylayıcı bir tutum içindedir. Borçluluk durumu ve işsizliğe karşı maddi güvencelerle, eylemlere katılım ve onay eğilimi arasında ilişkililik kurmaya elverişli güçlü bulgular elde edilmemiştir. Bulgular, örneklemi oluşturan görece türdeş ve sendikal hareket içinde özel konumu olan bir işçi kitlesinin durumunu yansıtmaktadır; belirli çekincelere rağmen, örneklem işçi sınıfının bir kesitini oluşturmaktadır ve araştırma bulguları, öncelikle Genel-İş üyelerinin ve genel olarak işçilerin eğilimleri üzerine fikir verebilmektedir.

Anahtar sözcükler: Haziran Direnişi, Katılım düzeyi, Sosyo-demografik değişkenler, İşçilerin borçluluk durumu

Abstract

This study summarises and analyses the findings of a fieldwork carried out during September and October, 2013 to learn about the perceptions of the 468 workers who are the members of Genel-İş, DİSK regarding Resistance June, 2013. The study

also aims to discover the impacts of both demographic variables such as age, sex and education level and some others like indebtedness or safety networks against unemployment on workers' behaviour. Interviews were carried out face to face with the respondents. SPSS 17 was employed to analyse the findings.

Main research findings are as follows: The rate of the respondents who joined the June protests are 67% which is really high; 34,9% of male respondents and 66,7% of female respondents stated that they had joined the protests. 90% of the respondents acknowledge that the protesters are right. 78% of respondents totally acknowledge street protests while 94% of them totally or partly do. 72,6 of the respondents and 91,7% of female respondents agree with the idea that people should disclose their reactions in voting and in street protests. 91,5% of the union members interviewed with do not agree that the government use violence against protesters while 5% of them who are female do. 30,5% of the respondents agree totally or partly how mainstream media approach the protests while 61% of them do not agree with that at all. It is highly probable that male respondents misunderstood this question when we consider the other responds.

This study shows that the responds change by sex, education level and age. Women are more courageous than men and those having undergraduate degree than those having lower level education, and those aged between 21-30 and 40 plus than those between 31-40 to take part in Resistance June. The study does not have strong evidence to show any relation between variables like indebtedness and safety networks against unemployment and the tendency to join the protests. Findings presented in this paper reflect the situation of a relatively homogenous population who are in particular position in the union. The sample included in the fieldwork consists of a specific part of working class and the research findings firstly point out the reflections of the union members and secondly the reflections of workers in general.

Key words: Resistance June, participation level, socio-demographic variables, workers' indebtedness.

Giriş

Mayıs 2013'ün son günlerinde İstanbul'da Gezi Parkı'nda hükümet politikalarına karşı gençlerin öncülüğünde başlayan demokratik protesto eylemleri, Haziran ayı boyunca her yaştan ve toplumsal sınıftan milyonlarca kişinin katılımı ile -bir kent dışında- tüm ülkeye yaygınlaştı. İktidarın yoğun şiddet kullanması, ilk üçü Haziran'ın ilk günlerinde toplam altı gencin eylemler esnasında katledilmesi, onlarca eylemcinin gözünü kaybetmesi, binlercesinin yaralanması eylemleri engelleyemedi. Verilen çok ağır kayıplara rağmen, ülke genelinde kararlılıkla sürdürülen eylemler, Türkiye tarihinin en büyük toplumsal hareketine, bir halk direnişine dönüştü.

Haziran Direnişi ile Türkiye'de 12 Eylül darbesi sonrası oluşan derin suskunluk, yerini büyük bir toplumsal uyanışa bıraktı. Milyonların aralarındaki siyasal, mezhepsel, etnik vb. tüm farklılıkları bir yana bırakarak kamusal alanların yağmalanmasına, piyasacılığa, haksızlıklara, gericiliğe ve şiddete karşı eylem alanlarında kenetlenip birlikte davranabilmeyi başarması, direnişin en büyük kazanımı oldu. Haziran Direnişi ile toplum, hak ihlallerine karşı susmak yerine birlikte tepki göstermeyi seçti; aydınlanma değerlerinin simgesi olan Cumhuriyete, demokrasiye ve laiklik ilkesine, Cumhuriyetle kazanılan yurttaşlık haklarına sahip çıktı. Eylemler boyunca kitleler, sadece laik ve demokratik, eşitliğe ve özgürlüğe saygılı bir toplum özlemini dile getirmekle yetinmedi; bu taleplerle uyumlu bir pratiği de hayata geçirdi. Eylem alanlarında eşitlikçi, özgürlükçü, barışçı ve dayanışmacı, insanı ve kamusal çıkarları önde tutan bir anlayış ve pratik egemen oldu. Talepler ile eylem pratiği arasındaki uyum, Haziran Direnişine verilen toplumsal desteğin çok yüksek olmasına yol açan temel nedenlerden birisidir.

İşçilerin direnişe katılım düzeyi ve direnişin sınıfsal karakteri, yazının kısıtları nedeni ile burada üzerinde duramayacağımız farklı değerlendirmelere konu oldu. İşçilerin eylemlere katılımının, yaşadıkları semtlerde yoğunlaştığı; işyerlerinden kaynaklı ve/veya sendikaların öncülüğünde gerçekleşen örgütlü katılımın zayıf kaldığı gözlemlendi. İşten çıkarmaların önlenmesi, sendikal haklar üzerindeki baskıların sona erdirilmesi vb. taleplerin direniş boyunca öne çıkmadığı gözlemlendi. Ancak

Haziran Direnişinin, nesnel kutuplaşmanın ve çatışmanın emekle sermaye arasında olduğu gerçeğinin olanca netliği ile görünür hale geldiği bir ülkede yaşandığı ve sınıfsal karakter taşıdığı açıktır. Boratav'ın belirttiği gibi (1), Haziran Direnişi ile "Yüksek nitelikli, eğitilmiş işçiler, yarıncı sınıf yoldaşları (öğrenciler) ile birlikte, profesyonellerin de katılımıyla, kapkaççı burjuvazinin ve onunla bütünleşmiş siyasi iktidarın devasa kentsel rantlara el koyma girişimine karşı çıkmaktadır. Bu, yağmacı kapitalizme karşı olgunlaşmış bir sınıfsal başkaldırıdır. Sınıfsaldır; zira burjuvaziye ve onun devletine karşıdır; onlarla kader birliği değil, kader karşıtlığı içinde olan insanların ortak hareketidir".

Emekçilerin ve taleplerinin Haziran Direnişi içindeki yeri yoğun olarak tartışılrsa da, işçilerin katılım düzeyini ve eylemlere ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik neredeyse hiç alan araştırması yapılmadı. Bu yazıda, sözü edilen boşluğun biraz da olsa doldurulmasına katkıda bulunmak amacıyla yapılan bir araştırmanın bulguları özetlenip yorumlanıyor. Alan araştırmasının verileri, DİSK Genel-İş Sendikası üyesi 468 işyeri sendika temsilcisi Eylül ve Ekim 2013'de uygulanan soru kağıdı ile derlendi. Ankette sendika temsilcisi işçilere Haziran Direnişi'ne katılım düzeylerine, eylemlerle ilgili görüşlerine, işsizlik riskine karşı maddi güvencelerine ve kredi kartı borçlarına dair sorular yöneltilti. Derlenen verilerin istatistik yöntemlerle analizi ile işçilerin eylemlere katılım eğilimini ve eylemlerle ilgili görüşlerini etkilemesi muhtemel değişkenlerin saptanması amaçlandı.

Aşağıda önce siyasal katılım kavramı ve siyasal katılımı etkileyen sosyo-demografik faktörler üzerine kısa bir literatür değerlendirmesi yapılıyor. Ardından araştırmanın ana kütlesi (Genel-İş Sendikası'nın üyeleri) üzerine özet bilgiler veriliyor; alan araştırmasının amacı, yöntemi, kapsamı ve örneklem demografik özellikleri açıklanıyor. Bir sonraki bölümde başlıca araştırma bulguları özetleniyor.

I. Siyasal Katılma Kavramı ve Siyasal Katılımı Etkileyen Sosyo-demografik Faktörler

Demokrasiyi oligarşik sistemlerden ayıran temel kriterlerden birisi, siyasal erkin toplum tarafından sınırlandırılması ve denetlenmesidir. Anayasa ve anayasal güvenceye kavuşturulan temel

hak ve özgürlükler, demokratik seçimler, erkeklerin ayrılığı, bağımsız yargı, idarenin yargısal denetimi vb. geleneksel demokratik kurumlar ve ilkeler de öncelikle siyasal erkin sınırlandırılıp denetlenmesine, devlete karşı bireyi ve toplumu güçlendirme amacına yöneliktir. Bu nedenle demokrasi ve siyasal katılım kavramları ve pratiği birbiri ile iç içedir. Siyasal katılma, siyasal eşitlik ilkesinin kısmen de olsa hayata geçirilebilmesinin vazgeçilmez koşuludur.

Katılma hakkı, siyasal hakların yanında başta düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesini sağlayan bir üst özgürlük ve haktır. Bilinçli ve örgütlü kitlelerin gönüllü siyasal katılımı, toplumda siyasallaşma süreciyle birlikte, demokratik değerlerin ve tutumların gelişip güçlenmesine hizmet eder. Kuşkusuz siyasal süreçlere katılarak erki sınırlaması gerekenler, siyasal irade oluşumu süreçlerinden dışlanmış işçi ve emekçi sınıflardır. Cainzos ve Voces, yirmi Avrupa ülkesinden derledikleri verilere dayanan araştırmalarında, işçi sınıfının nesnel varlığını görmezden gelen post-modern savların tersine, sınıfın siyasal katılma alanında önemini koruyan bir özne olmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır (2).

Yurttaşların özgür iradeleri ile bireysel olarak veya topluca siyasal erkin karar ve uygulama süreçlerini etkilemek üzere gösterdikleri tüm etkinlikler, siyasal katılma kavramı ile ifade edilebilmektedir. Sadece seçme ve seçilme hakkı değil, bütün biçimleri ve türleri ile siyasal katılma hakkı, evrensel insan hakları arasındadır. Siyasal katılma spektrumunun sürekli genişlemesi ve öne çıkan katılma biçimlerinin değişime uğraması sonucu kurumsal ve/veya geleneksel olmayan bir siyasal katılma formu olarak protesto eylemleri, bütün ülkelerde ve özellikle gençler arasında yaygınlaşmaktadır (3; 4; 5; 6). Siyasal katılmanın en eski formu olarak seçimlere katılma önemini sürdürse de protesto eylemleri, seçmenlere sesini hemen duyurma olanağı sağlayarak siyasal dönüşümü güçlendirme yolunu açmaktadır (7). İşgal eylemlerinden boykot kampanyalarına kadar çok çeşitli formlarda ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen protesto eylemleri, siyasal karar süreçleri ile birlikte kamuoyunu da etkilemeyi amaçlar.

Rucht, protesto eylemlerini “devlet dışı öznelere eleştirilerini veya karşı duruşlarını ifade etmelerini sağlayan; formüle edilmiş bir toplumsal ya da siyasal amaçla bağlantılı kolektif ve kamusal eylemler” olarak tanımlamaktadır (8, s: 19; 9, s: 23). Rucht’un tanımından hareketle Schmidt ve Wilhelm, kolektif ve kamusal protesto eylemlerini diğer protesto formlarından ayırıp özelleştirir. Yazarlar, konusu somut bir yanlışlığa karşı çıkmakla sınırlı protestolardan farklı olarak, kolektif ve kamusal protesto eylemlerinin toplumun değer sistemleriyle veya maddi temelleriyle ilgili değişiklikleri amaçladığını vurgular (10, s: 4). Bu tür protesto eylemlerinin toplumsal hareketler tarafından siyasal erk merkezlerini etkilemek üzere tercih edilen bir yöntem olması da Schmidt ve Wilhelm’in altını çizdiği nitelikte ilişkilidir.

Son yıllarda, Türkiye’de de, kolektif ve kamusal nitelikli protesto eylemleri, özelleştirmelere karşı yapılan işçi eylemlerinden köylülerin HES’leri protesto gösterilerine kadar çok çeşitli formlarda yaygınlaştı. Türkiye’de bu eylem türünün yaygınlaşmasında rolü olan iki temel faktörden ilki kurumsal-geleneksel siyasal katılma kanallarının tümü ile tıkanmış olmasıdır. Hayati önemdeki konularda dahi parlamento içi muhalefet partilerinin görüşlerinin ve eleştirilerinin siyasal iktidar tarafından dikkate alınmaması, bu tıkanıklığa işaret eden pek çok göstergeden sadece birisidir. Parlamento içi muhalefeti temsil eden siyasi partilerin örgütsel yapılarından ve siyasal duruşlarından kaynaklanan zaafların ve yetersizliklerin payını da bu bağlamda vurgulamak gerekir.

Haziran Direnişi üzerine yapılan hemen hemen tüm değerlendirmelerde üzerinde durulan diğer faktör, kamusal yaşam alanını yıllardır yağmalayan siyasi iktidarın, özel yaşam alanını da daraltmaya yönelik hamlelerinin son dönemde yoğunlaşmasıdır. İçki yasağından kürtaj yasağına kadar özel hayatın tüm alanlarına el uzatan siyasal erkin, baskıcı ve vesayet altına alıcı müdahalelerinin toplumu patlama noktasına getirmesidir. Bu süreçte gelişen Haziran Direnişi de literatürdeki kolektif-kamusal nitelikli protesto eylemleri niteliğinde özgün bir kitlesel eylemlilik olarak değerlendirilebilir. Siyasal katılmanın işlevi ile Haziran Direnişi’nin güncel ve tarihsel değeri arasında kurabileceğimiz ilişkiye, Eroğul’un şu saptaması ışık tutu-

yor: “Siyasal katılma, tarihin oyuncağı olmaktan kurtulup onun bilinçli yapımcısı durumuna gelmektedir. İnsanlaşma denen süreç de özünde, bundan başka bir şey değildir” (11, s: 232).

Siyasal katılma araştırmalarında başka değişkenlerin yanı sıra yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim düzeyi ve mesleki statü gibi sosyo-demografik değişkenlerin katılma davranışı üzerindeki etkileri üzerinde yıllardan beri durulmaktadır. Bireylerin eğitim, gelir ve mesleki statü düzeyi yükseldiği oranda, aktif katılım eğiliminin de arttığı genel bir eğilim olarak kabul görmektedir (12; 13, s: 323; 14). Bireyler, siyasetin kendi yaşamları üzerindeki etkisini önemsemediği; siyasal değerlendirme yapma yeteneğine ve siyaseti etkileme şansına güvendiği ve siyasal katılım kendi sosyal çevrelerinde norm olarak geçerli olduğu oranda daha yüksek katılma eğilimi göstermektedir (12; 15, s: 35). Çok sayıda alan araştırması, eğitim düzeyi ile siyasal katılma sıklığı arasında doğrusal bir ilişki bulunduğunu göstermektedir (11; 12; 15; 16, s: 83). Siyasal katılmada eğitim, etkisi doğrudan doğruya görülen temel bir öğedir (11, s: 233). Ancak eğitim düzeyi faktörü dışında yaş, cinsiyet, mesleki statü gibi değişkenlerin siyasal katılma eğilimi üzerindeki etkisi konusunda 1990’lı yılların başlarından bu yana literatürde daha temkinli bir yaklaşım gözlenmektedir.

Opp ve Finkel’in (16, s: 83) vurguladığı gibi, görgül araştırmalarda demografik değişkenlerle protesto eylemlerine katılım arasında ilişkisellikler kurulsa da, bu ikisi arasında mutlak bir etkileşim olduğu iddia edilemez. Örneğin formel eğitim düzeyi yüksek olanların politik angajmanının daha az eğitimlilere göre her zaman ve her toplumda daha güçlü olması beklenemez. Yüksek öğrenimlilerin siyaseten daha sık angaje olması, yüksek öğrenim diplomasıyla birlikte gündeme gelen başka faktörlerle de ilişkili olabilir; söz gelimi iyi eğitilmiş kişiler, politik etkilerinin daha yüksek olacağı kanaatini taşıdıkları için daha sık katılma davranışı gösteriyor olabilirler (a.k.).

Kadınların siyasal katılma davranışı konusunda alanda uzun süredir egemen olan görüş, kadınların erkeklere kıyasla zayıf katılma eğilimi gösterdiği yönünde idi. Bu tez, “ana akım siyasal katılma literatüründe” kadınların cinsiyete bağlı farklı sosyalleşme süreçleri, farklı yaşam koşulları ve zorlukları ve

farklı yapısal bariyerler gibi argümanlara dayandırılıyordu (17,s: 131-38). Son yıllarda kadınların siyasal katılma davranışıyla ilgili bu geleneksel yaklaşım da eleştirilmekte ve gözden geçirilmektedir. Westle'nin argümanlarını destekleyen bir yaklaşımla Marien ve arkadaşları, kadınların siyasal katılım düzeyinin düşüklüğünün, ağırlıklı olarak geleneksel katılma yollarının onlara kapalı olmasından kaynaklandığı ve bu nedenle kadınların alternatif katılma yollarına yöneldiği görüşündedir. Geleneksel siyasal katılma biçimlerine kadınlar düşük düzeyde katılsa da, alternatif katılma biçimlerine katılım düzeyi incelendiğinde tam tersi bir tablo ile karşılaşılmaktadır (18).

Bu ve benzeri tartışmalarla sosyo-demografik değişkenlerin etkisi reddedilmemekte, ancak mutlaklaştırılması eğilimi eleştirilmektedir. Söz konusu değişkenler, yakın tarihlerde yapılan araştırmalarda da siyasal katılımı etkileyen faktörler arasında kullanılmaktadır. Cinsiyet, eğitim düzeyi vb. sosyo-demografik değişkenlerin siyasal katılma davranışı üzerindeki etkilerine dair kısaca değinilen güncel tartışmalar, sosyal bilimlerin alanındaki uygulamalı araştırmalarda 1990'lardan bu yana ağır basan metodolojik eğilimle de ilişkilidir. Bu eğilimin özü daha küçük ve özelleştirilmiş gruplarla yapılan alan araştırmalarıyla, genellenmesi mümkün olmayan sonuçlar pahasına, mevcut durumun gerçeğe daha yakın olarak açıklanmasının yeğlenmesidir. İzleyen bölümde bulguları özetlenen araştırma, bu metodolojik yaklaşımla ve yukarıda satır başlarıyla özetlenen literatüre dayanarak gerçekleştirilmiştir.

II. Alan Araştırması

I. Ana kütlenin sosyo-demografik profili

1962'de kurulup önceleri Türk-İş Konfederasyonu üyesi olan Genel-İş Sendikası, 1976'da Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (DİSK) katıldı. 12 Eylül darbesinden sonra DİSK ve bağlı diğer sendikalarla birlikte faaliyetleri durdurulan Genel-İş, diğer DİSK sendikaları ile birlikte ancak 1992'de yeniden faaliyete geçebildi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Temmuz 2013'te açıkladığı istatistiklere göre 748,069 işçinin çalıştığı genel işler başlıklı işkolunda faaliyet gösteren Genel İş, 43,652 üyesi ile işkolunun ikinci büyük sendikasıdır. Bakanlığın 2 Şubat 2014

tarihli kayıtlarına göre sendikanın toplam üye sayısı 47.535'e yükselmiştir; DİSK'e bağlı sendikalar arasında üye sayısı en yüksek sendika olarak Genel-İş, ülke genelinde 1000'e yakın işyerinde örgütlüdür.

Sendika üyelerinin kadın-erkek dağılımında kadın işçilerin payı %12 civarındadır. Oysa Türkiye'de kadın ve erkek nüfus payları, eşit düzeyde olup, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2012'de Türkiye nüfusunun %49,8'i kadındır. Bilinen sosyo-ekonomik nedenlerle kadınlar, toplumsal yaşamın bütün alanları ile birlikte işgücüne ve istihdama çok düşük bir düzeyde katılmaktadır. Diğer taraftan, 2012'de erkeklerde %8,5 olan işsizlik oranı, kadınlarda %10,8'e yükselmekte; genç nüfusta işsizlik oranı, erkeklerde %16,3 iken kadınlarda %19,9'u bulmaktadır; kayıt dışı çalışma da kadın nüfusta daha yaygındır. Türkiye, işgücü piyasasıyla birlikte toplumsal yaşamın tüm alanlarında sosyal cinsiyet eşitsizliğinin en derin olduğu ülkelerden birisidir. Dünya Ekonomi Forumu'nun 2012 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre, Türkiye kadın erkek eşitsizliğinde, bir önceki yıla göre, iki basamak gerileyerek 135 ülke arasında 124. sıraya inmiştir (19).

Bakanlığın Temmuz 2013 istatistiklerine göre, Türkiye'de toplam kayıtlı işçi sayısı 11 milyon 628 bin 806 iken sendikalı işçi sayısı 1 milyon 32 bin 166 kişidir ve işçilerin sadece % 8,8'i sendika üyesidir. Kayıt dışı çalışan işçiler de dikkate alındığında, sendikalaşma oranı % 5,9'a düşmektedir. Türkiye'de kadınların sendikalaşma oranının erkeklerle göre çok düşük düzeyde olduğu bilinmektedir. Küresel kapitalist sistemin merkez ülkelerinden Almanya'da da kadınların sendikalaşma oranı görece düşüktür; gençlerin, vasıfsız işçilerin ve esnek çalışma biçimleri ile istihdam edilenlerin sendikal örgütlenme düzeyi de ortalamadan zayıftır (20, s: 4, 16; 21, s: 173).

Genel-İş Sendikası üyeleri içinde %61'lik payla 40 yaşının üzerinde olanların çoğunlukta olup, 30-39 yaş grubunun payı %30 civarındadır; 20-29 yaş grubundaki genç işçilerin payı %9'un altındadır. Genel-İş'te ortalama üyelik süresi yüksektir; üyelerin yarısına yakını (%46,4), 5 yıl ve daha uzun süredir ve % 24'ü 10 yıldan uzun süredir Genel-İş üyesidir. Uzun süreli üyeliğin, her sendika için arzu edilen bir durum olduğu açıktır. Genel-İş'e ortalama üyelik süresinin oldukça uzun olmasının, araştırma örnekleminin ekonomik durumu ve işsizlik

riski ile ilgili çıkarımları mümkün kılan iki nedeni vardır. Birincisi, sendika üyeliğinin belediyelerde ve bağlı kuruluşlarda yoğunlaşması ve buna bağlı olarak işten çıkarmaların diğer işkollarına kıyasla daha seyrek olmasıdır. İkincisi, uzun süreli sendika üyeliği, üyelerin sendika değiştirme eğiliminin zayıflığının, diğer bir anlatımla üyelerin sendikaya bağlılığının göstergesidir. Uzun süreli sendika üyeliği, işçilerin ücretlerinin ve çalışma koşullarının da görece iyi olduğuna işaret etmektedir.

2. Araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi

Alan araştırmasının temel amacı Genel-İş üyesi işyeri sendika temsilcilerinin Haziran Direnişi'ne ne ölçüde katıldığı ve eylemlerle ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma ile iki farklı değişken grubunun işçilerin katılım düzeyi ve görüşleri üzerindeki etkisi saptanmaya çalışıldı. Bunlardan ilki, işçilerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sendikaya üyelik süresi gibi sosyo-demografik özellikleridir. İkinci değişken grubu, işçilerin borçluluk durumu ve işsizliğe karşı ne tür maddi güvencelere sahip olduklarıdır.

İşyeri sendika temsilcileri, emek sermaye ilişkisinin gerçekleştiği, bu ilişkiden kaynaklı somut sorunların ortaya çıktığı işyerlerinde üye kitlesi ile sendikalar arasında köprü işlevi görür; temsilciler işyerindeki üye kitlesiyle birlikte sendikanın tüzel kişiliğini de temsil eden, öncü nitelikte işçilerdir. Kural olarak temsilcilerin meslekteki kıdemleri ve işyerindeki statüleri bakımından da diğer üyelere kıyasla bir adım önde oldukları varsayılabilir. Ayrıca Genel-İş'te sendika temsilcileri, işyerindeki üyelerce seçimle belirlenmektedir. Belirtilen nedenlerle örneklemden elde edilen bulgular, ana kütlelin eğilimleri üzerine ancak fikir verebilir.

Örneklemin Eylül-Ekim 2013'te sendikaya bağlı tüm işyerlerinden gelecek gruplar halinde üçer günlük sendika eğitimlerine katılacak toplam 637 işyeri sendika temsilcisinden oluşması öngörülmüştü. Soru kağıdı oluşturulmadan önce yöneltilmesi düşünülen sorulara dair sendika yöneticileri ve işçilerle yüz yüze görüşmeler yapıldı. Ardından 16 sorudan oluşan soru kağıdının işlevselliğini test etmek üzere eğitime gelen ilk iki gruptaki 124 işçiyle pilot uygulama yapıldı. Pilot çalışmanın sonuçlarından hareketle soru kağıdının büyük ölçüde yeniden düzenlenmesi nedeni ile örneklem

hacmi 513 kişiye düştü. Soru kağıtlarının doldurulması, araştırma kapsamındaki üyeler yaklaşık 60'ar kişilik gruplar halinde dersliklerde iken, eğitimcilerin gözetiminde yüz yüze gerçekleştirildi. Toplanan 513 anketten 45'i eksik doldurulduğu için geçersiz sayılarak analizler 468 anket üzerinden gerçekleştirildi. Verilerin elektronik ortama aktarılmasında ve analizinde SPSS 17 istatistik analiz programı kullanıldı. Anket sonuçlarının frekans ve yüzde dağılımları hesaplandı ve istatistiksel çıkarımlarda bulunabilmek amacı ile Ki-kare testleri uygulandı.

III. Araştırma Sonuçları

I. Araştırma örnekleminin profili

Örnekleme oluşturan 468 işçinin % 65,2'si, 40 yaşının üzerindedir. 31- 40 yaş grubundakiler üçte bir civarında iken 21-30 yaş grubundaki gençlerin payı %3,6'dır. Bu oranlar sendika üyelerinin tümüne göre örneklemin yaş ortalamasının daha yüksek; genç işçilerin payının daha düşük ve 40 yaş üzeri olanların payının daha yüksek olduğunu gösteriyor. Örneklemin cinsiyete göre dağılımı da ana kütlelden farklıdır; tüm üyelerin %12'si kadinken, bu oran örnekleme %2,6'ya gerilemektedir. Örneklemin formel eğitim düzeyine göre dağılımında %57'lik payla büyük grup, ilköğretim eğitimlidir; onları %34,6 ile lise ve %8,3 ile yüksek öğrenimliler izlemektedir. Tüm üyelerin eğitim durumuna ilişkin veri olmadığı için bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Örnekleme istihdamın geneline kıyasla lise mezunlarının payı daha yüksek; üniversite mezunlarının payı daha düşüktür. Önceki verilerle uyumlu olarak, temsilcilerin %78'i 5 yıldan uzun süredir Genel-İş üyesidir.

2. Temel bulgular

Bu bölümde önce elde edilen sonuçların frekans ve yüzde dağılımları tablolarla özetleniyor. Kadınların ve erkeklerin yanıtlarının farklılaştığı konularda tablolar cinsiyete göre dağılımları gösteriyor. Ardından yaş, eğitim düzeyi vb. değişkenlerin, işçilerin yanıtlarını ne yönde etkilediğini açıklayan tablolara geçiliyor.

2.1. Ankete katılanların yanıtlarının oransal dağılımları

Günde en az 8-9 saat çalışan işçilerin ara sıra da olsa eylemlere katılması, katılma eğiliminde

Tablo-1: Haziran 2013'te ülke genelinde yapılan eylemlere ne ölçüde katıldınız?

Cinsiyet		Çoğuna katıldım	Ara sıra katıldım	Hiç katılmadım	İlgilenmiyorum	Diğer	Toplam
Erkek	Sayı	159	144	116	17	20	456
	%	34,9	31,6	25,4	3,7	4,4	100,0
Kadın	Sayı	8	1	2	0	1	12
	%	66,7	8,3	16,7	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	167	145	118	17	21	468
	%	35,7	31,0	25,2	3,6	4,5	100,0

olduklarını gösterir. Bu nedenle, ara sıra katılanlarla birlikte eylemlere katılımın %67 ile yüksek bir oranda olduğu söylenebilir. Buna karşılık, ev içi sorumlulukları nedeniyle zamanlarının çok daha kısıtlı olduğunu bildiğimiz kadınlarda eylemlerin çoğuna katılanlar, erkeklere kıyasla yaklaşık iki kat

yüksektir. Genel olarak demokratik eylemlere katılımın sendika tarafından organize edilip edilmemesi, katılımı büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Örneklemin görece yüksek katılım düzeyinde, Genel-İş'in ve bağlı olduğu DISK'in eylemlere katılımı desteklemesinin rolü olsa gerektir.

Tablo-2: Haziran 2013'te eylemlere katılan kitleleri ne ölçüde haklı buluyorsunuz?

Cinsiyet		Çok haklılar	Kısmen haklılar	Çok haksızlar	Kısmen haksızlar	Fikrim yok	Toplam
Erkek	Sayı	304	106	9	13	24	456
	%	66,7	23,2	2,0	2,9	5,3	100,0
Kadın	Sayı	11	0	1	0	0	12
	%	91,7	0	8,3	0	0	100,0
Toplam	Sayı	315	106	10	13	24	468
	%	67,3	22,6	2,1	2,8	5,1	100,0

Tablo-2, bir önceki tablo ile birlikte değerlendirildiğinde, örneklemin %67'sinin eylemlere katıldığını, eylemcileri haklı bulma noktasında

desteğin %90'a yükseldiğini gösteriyor. Eylemlere katılan kitleleri "çok haklı" bulanların oranı erkeklerde %66,7 iken kadınlarda %91,7'ye yükseliyor.

Tablo-3: Yok sayılan kitlelerin tepkilerini/taleplerini eylem yaparak dile getirmesini onaylıyor musunuz?

Cinsiyet		Kesinlikle evet	Kısmen evet	Kesinlikle hayır	Kısmen hayır	Kararsız /Yanıt yok	Toplam
Erkek	Sayı	354	76	6	2	18	456
	%	77,6	16,7	1,3	0,4	3,9	100,0
Kadın	Sayı	11	0	0	0	1	12
	%	91,7	,0	,0	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	365	76	6	2	19	468
	%	78,0	16,2	1,3	0,4	4,1	100,0

Tablo-2'deki soru biraz değiştirilip "onay" sözcüğü de eklenerek yöneltince, araştırmaya katılanların üzerinde en fazla birleştiği sonuç alındı (Tablo-3): Tablo-3'ün başlığındaki soruya örneklemin %77,6'sı "tamamen" (kadınlarda %91,7),

%94'ü "tamamen veya kısmen onaylıyorum" yanıtını vermiştir. Kesinlikle veya kısmen onaylamadığını belirtenlerin (erkeklerde %1,7; kadınlarda sıfır) ve kararsızların payı da (%4,1) çok düşüktür.

Tablo-4: Size göre halk tepkilerini ve taleplerini hangi yöntemlerle dile getirmelidir?

Cinsiyet		Sadece seçim sandığında	Sadece sokakta	Seçim sandığında ve sokakta	Tepki göstermeyi gereksiz buluyorum	Diğer/Yanıt yok	Toplam
Erkek	Sayı	84	16	329	15	12	456
	%	18,4	3,5	72,1	3,3	2,6	100,0
Kadın	Sayı	0	0	11	0	1	12
	%	,0	,0	91,7	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	84	16	340	15	13	468
	%	17,9	3,4	72,6	3,2	2,8	100,0

Örneklemin %72,6'sı, kadınların %91,7'si, Tablo-4'ün başlığındaki soruya “seçim sandığında ve sokakta” yanıtını vermiştir. “Sadece seçim sandığında” yanıtı verenlerin payı %18'de, “sadece

sokakta” seçeneğini işaretleyenlerin payı %3,4'te, “tepki göstermek gereksiz” diyenlerin payı ise %3,2'de kalmıştır.

Tablo-5: Merkez medyanın Haziran Direnişi'ni topluma yansıtma biçimini nasıl buldunuz?

Cinsiyet		Kesinlikle doğru	Kısmen doğru	Kesinlikle yanlış	Kısmen yanlış	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam
Erkek	Sayı	68	74	225	50	39	456
	%	14,9	16,2	49,3	11,0	8,6	100,0
Kadın	Sayı	0	1	10	0	1	12
	%	,0	8,3	83,3	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	68	75	235	50	40	468
	%	14,5	16,0	50,2	10,7	8,5	100,0

Tablo-5, araştırma kapsamındakilerin %30,5 gibi yüksek bir oranının merkez medyanın Haziran Direnişi'ni topluma yansıtma biçimini kesinlikle veya kısmen doğru bulduğunu gösteriyor. Merkez medyanın tutumunu kesinlikle veya kısmen yanlış bulanlar ise katılımcıların %61'i dolayındadır.

Önceki bulgular dikkate alındığında, bu soruya verilen yanıtların dağılımı, katılımcılar tarafından sorunun yanlış anlaşıldığı izlenimi vermektedir. Soruda “merkez medya” yerine hükümet yandaşı medya” nitelmesi kullanılsaydı, muhtemelen daha farklı bir sonuçla karşılaşılabilirdi.

Tablo-6: Haziran 2013 Direnişi'nin işçi sınıfına ve halka etkisi ne yönde oldu?

Cinsiyet		Çok olumlu	Kısmen olumlu	Kesinlikle olumsuz	Kısmen olumsuz	Fikri yok /Bilmiyor	Toplam
Erkek	Sayı	261	110	38	17	30	456
	%	57,2	24,1	8,3	3,7	6,6	100,0
Kadın	Sayı	8	2	0	0	2	12
	%	66,7	16,7	,0	,0	16,7	100,0
Toplam	Sayı	269	112	38	17	32	468
	%	57,5	23,9	8,1	3,6	6,8	100,0

Araştırmaya katılanların %81,4'ü direnişin işçi sınıfı ve halk üzerindeki etkisinin (çok) olumlu olduğunu belirtirken, %11,7'si eylemlerin işçi sınıfı

ve halkı olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu soruya da kadınlardan olumsuz görüş belirten olmamıştır (Tablo-6).

Tablo-7: Hükümetin eylemlere katılanlara karşı şiddet kullanmasına ne diyorsunuz?

Cinsiyet		Çok yanlış buluyorum	Yanlış buluyorum	Çok doğru buluyorum	Doğru buluyorum	Fikrim yok	Toplam
Erkek	Sayı	381	36	14	9	16	456
	%	83,6%	7,9%	3,1%	2,0%	3,5%	100,0%
Kadın	Sayı	11	0	0	0	1	12
	%	91,7%	,0%	,0%	,0%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	392	36	14	9	17	468
	%	83,8%	7,7%	3,0%	1,9%	3,6%	100,0%

Tablo-7'de görüldüğü gibi katılımcıların %91,5'i hükümetin eylemlere katılanlara karşı şiddet kullanmasını (çok) yanlış bulduğunu ifade ederken, %5'lik bir kesim anayasal haklarını kullanarak demokratik talep ve tepkilerini dile getiren kitlelere uygulanan hükümet şiddetini onayladığı-

nı belirtmiştir. Araştırmaya katılanların DİSK'e bağlı bir sendikanın işyeri temsilcileri olduğu hatırlanırsa katılımcıların tümü erkek olan %5'lik bir oranla da olsa halka karşı hükümet şiddetini onaylaması düşündürücüdür.

Tablo-8: Bankalara uzun vadeli borcunuz var mı?

Banka borcu	Sayı	%
Evet, var	334	71,4
Hayır, yok	134	28,6
Toplam	468	100,0

Tablo-8, araştırma kapsamındakilerin %71,4'ünün konut, otomobil, tüketici kredisi gibi uzun vadeli banka borcu olduğunu gösteriyor.

Tablo-9: Kredi kartı borcunuz ne kadar?

	Sayı	%
Aylık ücretimin 2 katı civarında	127	27,1
Aylık ücretimin 2 katından daha az	153	32,7
Aylık ücretimin 3 katından fazla	81	17,3
Hiç borcum yok	107	22,9
Toplam	468	100,0

Tablo 9, katılımcıların yaklaşık %23'ünün uzun vadeli banka borcu bulunmadığını, aylık ücretinin 3 katının üzerinde borçlu olanların %17,3'lük bir paya sahip olduğunu gösteriyor.

Tablo-10: İşsiz kalsanız zorunlu giderlerinizi nasıl karşılıyorsunuz?

	Sayı	%
Aile desteğiyle		
(eş/diğer aile üyeleri çalışıyor)	62	13,2
Bankada param var	8	1,7
Borç alarak	16	3,4
Günlük işlerde çalışarak	281	60,0
Bilmiyorum	101	21,6
Toplam	468	100,0

Tablo-10'un başlığındaki soruya katılımcıların %60'ı günlük işlerde çalışarak yanıtını vermişti. Aile desteği ile yanıtını verenlerin %13,2 gibi düşük bir düzeyde olması, katılımcıların sadece %1,7'sinin bankada parası olduğunu ve %3,4'ünün borç alabileceğini belirtmesi, başka araştırmalarla derinlemesine sorgulanması gereken bulgulardır.

2.2. Yanıtları etkileyen değişkenler

Etkisi araştırılan ilk değişken grubu işçilerin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi vb. sosyo-demografik özellikleri; ikincisi işçilerin kredi kartı borçlarının miktarı ve işsizlik riskine karşı sahip oldukları maddi güvencelerdi. Cinsiyetin eylemlere katılım düzeyini ve eylemlerle ilgili algıları farklılaştırdığını, kadınların erkeklere kıyasla hem eylemlere daha çok katıldığını, hem de eylemlerle ilgili görüşlerinin daha olumlu olduğunu yukarıda gördük. Beklenenin aksine bu araştırma ile kredi kartı

borçlarının düzeyi ve işsizliğe karşı maddi güvencelerle eylemlere katılma eğilimi ve eylemlerle ilgili görüşler arasında ilişki kurmaya elverişli bulgular elde edilemedi. İzleyen tablolarda sadece istatistik olarak anlamlı bir farklılaşmanın ortaya çıktığı ilişkiler özetlenerek, eğitim düzeyi ve yaş değişkenleri açıklanıyor.

Yanıtları farklılaştıran bir faktör olarak eğitim düzeyi**Tablo-11: Haziran 2013'te ülke genelinde yapılan eylemlere ne ölçüde katıldınız?**

		Çoğuna katıldım	Ara-sıra katıldım	Hiç katılmadım	İlgilenmiyorum	Diğer	Toplam	
Eğitim	İlköğretim	Sayı	83	84	77	12	11	267
		%	31,1	31,5	28,8	4,5	4,1	100,0
	Lise	Sayı	63	57	32	3	7	162
		%	38,9	35,2	19,8	1,9	4,3	100,0
	Üniversite	Sayı	21	4	9	2	3	39
		%	53,8	10,3	23,1	5,1	7,7	100,0
Toplam	Sayı	167	145	118	17	21	468	
	%	35,7	31,0	25,2	3,6	4,5	100,0	

Tablo-11, eğitim düzeyi ile eylemlere katılım düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu gösteriyor ($P<0,05$). Eğitim düzeyi-

ne göre eylemlere katılımı farklılaştıran, üniversite mezunlarının yüksek katılımıdır.

Tablo-12: Merkez medyanın Haziran eylemlerini topluma yansıtma biçimini doğru buldunuz mu?

		Kesinlikle doğru	Kısmen doğru	Kesinlikle yanlış	Kısmen yanlış	Fikrim yok	Toplam	
Eğitim	İlköğretim	Sayı	47	42	119	31	28	267
		%	17,6	15,7	44,6	11,6	10,5	100,0
	Lise	Sayı	20	30	90	12	10	162
		%	12,3	18,5	55,6	7,4	6,2	100,0
	Üniversite	Sayı	1	3	26	7	2	39
		%	2,6	7,7	66,7	17,9	5,1	100,0
Toplam	Sayı	68	75	235	50	40	468	
	%	14,5	16,0	50,2	10,7	8,5	100,0	

Tablo başlığındaki soruya verilen yanıtların işçilerin eğitim düzeyine göre dağılımında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur

($P<0,05$). Bu ilişkiye yol açan da yüksek öğrenimli işçilerin yanıtlarıdır.

Yanıtları farklılaştıran bir faktör olarak işçilerin yaş grubu**Tablo-13: Haziran eylemlerinin işçi sınıfı ve halk üzerindeki etkisi ne yönde oldu?**

		Çok olumlu /yararlı oldu	Kısmen olumlu /yararlı oldu	Çok olumsuz /zararlı oldu	Kısmen olumsuz ve zararlı oldu	Fikrim yok	Toplam	
Yaş grubu	21-30	Sayı	11	2	2	2	0	17
		%	64,7	11,8	11,8	11,8	,0	100,0
	31-40	Sayı	70	43	12	6	15	146
		%	47,9	29,5	8,2	4,1	10,3	100,0
	40 üzeri	Sayı	188	67	24	9	17	305
		%	61,6	22,0	7,9	3,0	5,6	100,0
Toplam	Sayı	269	112	38	17	32	468	
	%	57,5	23,9	8,1	3,6	6,8	100,0	

Haziran eylemlerinin işçi sınıfı ve halka etkisine ilişkin görüşlerin yaş gruplarına dağılımındaki farklılaşma, istatistiksel olarak anlamlıdır ($P < 0,05$). Bu sonucu doğuran temel etken, 31-40 yaş arasındakilere kıyasla 21-30 yaş grubunda ve 40 yaş üzeri grupta tablo başlığındaki soruya “çok olumlu/yararlı oldu” yanıtını verenlerin yüzdesinin daha yüksek olmasıdır.

Sonuç

Araştırma sonucunda cinsiyet faktörünün yanı sıra eğitim düzeyinin ve yaş grubunun eylemlere katılım ve onay düzeyini farklılaştırdığı saptandı. Kadınların eylemlere katılım, eylemleri haklı bulma ve onay düzeyi, erkeklere göre; yüksek öğrenimli işçilerin katılım, eylemleri haklı bulma ve onay düzeyi, ilköğretim ve lise eğitimlilere kıyasla daha yüksektir. 21-30 yaş grubundakilerin ve 40 yaşının üzerinde olanların, eylemlerin işçi sınıfı ve halk üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri 31-40 yaş grubundakilere göre daha pozitifdir. Araştırmada işçilerin borçluluk durumu ve işsizliğe karşı maddi güvenceleri ile eylemlere katılım ve onay eğilimi arasında ilişkisellik kurmaya elverişli güçlü bulgular elde edilemedi.

İşçi sınıfının bir kesitini oluşturan Genel-İş Sendikası işyeri temsilcilerinin oluşturduğu örneklemin sendikal hareket içindeki özel konumu ve

cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımının ana küttleden farklılaşması nedeni ile bulgular, sendikanın tüm üyelerine genellenemez. Örneklemi oluşturan görece homojen işçi kitlesinin araştırmaya sorularıyla ilgili yanıtlarını yansıtan bulgular, Genel-İş üyelerinin ve genel olarak işçilerin eğilimleri üzerine ancak fikir verebilir.

Bu çalışma, ilgi duyanlar için geniş ve az çalışılmış bir araştırma evreninin varlığına dikkat çekiyor. Yöneltilen birçok soruya işçilerin cinsiyet, yaş, vb. faktörlere bağlı olarak verdikleri farklı yanıtlar, sosyal politik, sosyolojik alan araştırmalarına kaynak olabilecek araştırma sorularına işaret ediyor.

Araştırma, işçi sınıfının, toplumsal olaylarla ve sorunlarla ilgili görüşlerinin ve eğilimlerinin belirlenmesine yönelik daha fazla ve daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına yol açar ise, asıl amacına ulaşmış olacaktır. Emek eksensli politik perspektifler, kuramsal ve tarihsel gerekçelerin yanı sıra alan araştırmalarıyla sağlanan bilgilerle de ilişkilendirilebildiği oranda emeğin özgürleşmesi mücadelesinin güçlenmesi umulabilir.

Kaynaklar

1. Korkut Boratav, Gezi Direnişi'ni değerlendirdi: “Olgunlaşmış bir sınıfsal başkaldırı” (Korkut Boratav'la Ö. Göztepe'nin www.sendika.org için yaptığı 16.6.2013 tarihli görüşme) <http://www.sendika.org/2013/06/her-yer-taksim-her-yer-direnis-bu-isci-sinifinin-tarihsel-ozlemi-olan-sinirsiz-dolaysiz-demokrasi-cagrisidir-korkut-boratav/>
2. Cainzos, M. and Voces, C. “Class Inequalities in Political Participation and the ‘Death of Class’ Debate”, *International Sociology*, 2010, 25(3): 383-418.
3. Klein, H. The Right to Political Participation and the Information Society, Global Democracy Conference, Montreal (May 29– June 1), http://www.ip3.gatech.edu/research/Right_to_Political_Participation.pdf, 2005
4. Horvath, A. and Paolini, G. Political Participation and EU Citizenship: Perceptions and Behaviours of Young People –Evidence from Eurobarometersurveys, Report by Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA), <http://eacea.ec.europa.eu/youth/tools/documents/perception-behaviours.pdf>, 2013.
5. Sloam, J. “Rebooting democracy: Youth participation in politics in the UK”, *Parliamentary Affairs*, 2007, 60(4), 548–567.
6. Harris, A., Wyn, J. and Younes, S. “Beyond apathetic or activist youth”, *Young*, 2010, 18(1): 9-32.
7. Broschek, J., Schultze, R.-O. “Wahlverhalten: Wer wählt wen? Theoretische Erklärungsmodelle und empirische Befunde” in: Beate Hoecker (Edit.): Politische Partizipation zwischen Konvention und Protest. Eine studienorientierte Einführung. Verlag Barbara Budrich, Opladen, 2006, 23–54.

8. Rucht, D. "Protest und Protestanalyse: Einleitende Bemerkungen", in: Dieter Rucht (Edit), Protest in der Bundesrepublik. Strukturen und Entwicklungen, Frankfurt, 2001, 7-25.
9. Rucht, D. "Bürgerschaftliches Engagement in sozialen Bewegungen und politischen Kampagnen", in: Enquete-Kommission Zukunft des Bürgerschaftlichen Engagements Deutscher Bundestag (ed.): Bürgerschaftliches Engagement in Parteien und Bewegungen, Opladen, 2003, 17-155.
10. Schmidt, S., Wilhelm, A. Nicht-institutionalisierte politische Beteiligung und Protestverhalten, <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/47408/politische-beteiligung?p=all>, 2011.
11. Eroğul, C. "Siyasal Katılma", Atilla AYTEKİN, Gökhan Atılğan (Edit), Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, Yordam 3. Baskı, Eylül, İstanbul, 2013, 227-237.
12. Detjen, J. "Die Demokratiekompetenz der Bürger, Herausforderung für die politische Bildung", in: Aus Politik und Zeitgeschichte, 2002, B 25, 11-20.
13. Gabriel, O. W. "Politische Partizipation" in: van Deth, J. (Edit): Deutschland in Europa. Wiesbaden: VS Verlag, 2004.
14. Vecchione, M. and Caprara, G. V. "Personality determinants of political participation: The contribution of traits and self-efficacy beliefs", Personality and Individual Differences, 2009, 46, 487-492.
15. Mütevellioğlu, N. ve Köksal C. D. Sivil Toplum Kuruluşlarında Üyelerin Örgütsel Etkinliklere Katılım Düzeyini Farklaştıran Etmenler, TÜBİTAK-TÜBA-YÖK tarafından desteklenen araştırma projesi Raporu, 2002.
16. Opp K.-D., Finkel S. E. "Politischer Protest, Rationalität und Lebensstile. Eine empirische Überprüfung alternativer Erklärungsmodelle", in: Koch, A., Wasmer, M.; Schmidt, P. (Edit.): Politische Partizipation in der BRD, Empirische Befunde und theoretische Erklärungen. Opladen (Blickpunkt Gesellschaft; 6), 2001, 73-108.
17. Westle, B. "Politische Partizipation und Geschlecht," in: Koch, A.; Wasmer, M.; Schmidt, P. (Edit.): Politische Partizipation in der Bundesrepublik Deutschland. Empirische Befunde und theoretische Erklärungen. Opladen (Blickpunkt Gesellschaft; 6), 2001, 131-168.
18. Marien, S., Hooghe, M. and Quintelier, E. "Inequalities in Non-Institutionalized Forms of Political Participation, A Multilevel Analysis for 25 countries", Political Studies, 2010, 58(1): 187-213.
19. Dünya Ekonomi Forumu, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, <http://avrupabirligihaberleri.files.wordpress.com/2012/10/kuresel-cinsiyet-ucurumu-raporu-2012.pdf>, 2012.
20. Ebbinghaus, B., Claudia, G., Sebastian, K. Mitgliedschaft in Gewerkschaften: Inklusions- u. Exklusionstendenzen in der Organisation von Arbeitnehmer-interessen in Europa, Arbeitspapiere Nr. 111, Mannheim, 2008.
21. Hassel, A. "Gewerkschaften" in: von Winter, Th., Willems, U. (Edit) Interessenverbände in Deutschland. Wiesbaden: VS Verlag, 2007, 173-196. ●

